

УДК 331.556.4:338.1(477)

РОЛЬ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Уварова І.С., здобувач

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Трудова міграція та міграція взагалі вже давно стали однією з найбільш обговорюваних тем в українському суспільстві та визивають значний науковий інтерес українських вчених-економістів. Згідно з даними Світового банку, за кількістю емігрантів Україна посідає третє місце у світі - 6,5 мільйонів. Це приблизно 14% від теперішнього населення країни. Тісні родинні та професійні стосунки мігрантів з Україною дають державі певні фінансові надходження, що становлять значну частку валютних надходжень. В цієї площині цікавою та актуальною дослідницькою проблемою є визначення впливу фінансових надходжень на економічний розвиток та стан платіжного балансу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку світових міграційних процесів викликали значний інтерес багатьох вчених. Так, у роботах П. Кругмана, П. Стокера, Дж. Саймона, С. Кастла, В. Кларка, В. Хьюго, М. Тодаро, К. Макконнелла, О. Тоффлера знайшли відображення проблеми управління міграційними потоками. З'ясуванню теоретичних проблем міграційних процесів та їх кількісній оцінці присвячені наукові розробки вчених країн СНД – Ж. Зайончковської, Т. Заславської, А. Кирєєва, Г. Овчиннікова, І. Цапенко. Окремі соціально-економічні аспекти міграційних процесів досліджено українськими вченими: В. Будкіним, О. Грішнвою, М. Долішнім, Ф. Заставним, Б. Лановиком, Е. Лібановою, О. Малиновською, Т. Петровою, О. Позняком, А. Поручником, М. Романюком, А. Румянцевим, В. Савчуком, С. Сіденко, А. Філіпенком, О. Хомрою, І. Школою та ін.

Ціль статті. Дослідити тенденції та закономірності надходжень від трудових мігрантів до України та виявити вплив цих фінансових потоків на стан платіжного балансу.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна трудова міграція сьогодні увійшла в якісно новий етап свого розвитку. З точки зору перспектив глобального розвитку європейський континент є одним з найбільш значущих регіонів міграції. Зміна постіндустріального укладу перетворює людський ресурс на визначальний чинник високого конкурентного статусу країн. Посилення тенденції міграції висококваліфікованих фахівців і вчених в епоху економіки знань справляє значний вплив на соціально-економічний розвиток держав – якість економічного зростання країн імміграції та потенційно означає втрату конкурентних переваг для країни еміграції. Отже такі зміни у розвитку міграції людських ресурсів потребують удосконалення регуляторної системи на національному, регіональному та глобальному рівнях [1].

Україна також залучена до процесів міжнародної міграції людських ресурсів, а грошові надходження складають значну частку валютних ресурсів, які отримує Україна [2]. Приватні грошові перекази (англ. remittances) в статистиці платіжного балансу – це міжнародні перекази та потоки ресурсів до домогосподарств (у грошовій та натуральній формі), що надходять з інших країн та головним чином пов'язані з тимчасовою або постійною міграцією населення.

У 2011 році обсяги приватних грошових переказів із-за кордону збільшилися на 19.7% – до 7.0 млрд. дол. США (рис. 1). Ця сума майже еквівалентна розміру коштів, що надійшли в Україну як прямі іноземні інвестиції (7.2 млрд. дол. США). Обсяги грошових переказів у

2011 році були максимальними за останні 5 років – на 0.8 млрд. дол. США більше, ніж у 2008 році. Відношення обсягів грошових переказів до ВВП майже не змінилося порівняно з попереднім роком і становило 4.3%. А в 2012 році обсяг приватних грошових надходжень становить 7, 5 млрд. дол. США [3].

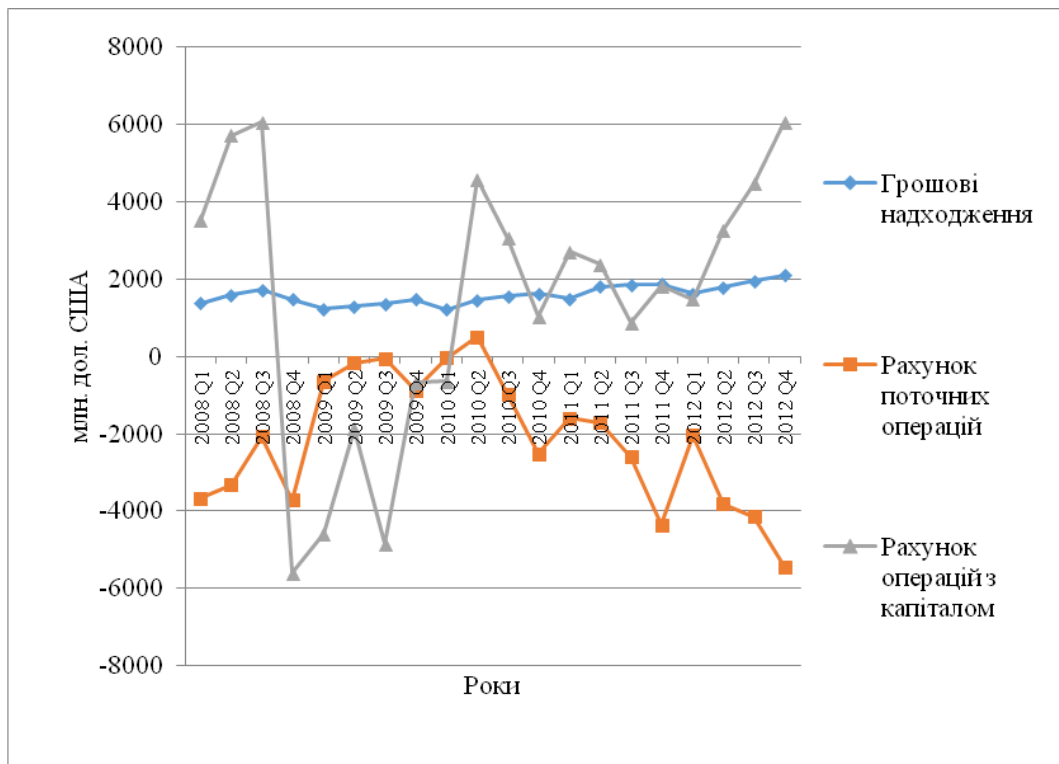

Рис. 1. Динаміка рахунків платіжного балансу та грошових надходжень
Складено автором [3]

Протягом періоду, що досліджується, помітні значні флуктуації платіжного балансу України. Перш за все, це пов'язано з наслідками світової фінансової кризи, що виявила значні системні диспропорції української економіки. Критичного значення стан платіжного балансу сягнув наприкінці 2008 р. разом з девальвацією національної валюти.

Поступово змінюється структура грошових переказів за каналами надходження: зростає привабливість міжнародних платіжних систем для переказу коштів із-за кордону. Якщо у 2008-2009 роках через них проходила третина обсягів переказів в Україну, то в 2011 році ця частка зросла до 40%. За оцінками Національного банку України, обсяги коштів, що надійшли в країну неформальними каналами (шляхом передавання готівки або матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому), за 2011 рік становили 1.0 млрд. дол. США, або 13.7% від загальних обсягів грошових переказів в Україну [3].

Залежно від джерел формування, грошові потоки, що надходили із-за кордону, враховуються в різних статтях поточного рахунку платіжного балансу. Перекази, що надійшли в 2011 році як оплата праці (тобто від працівників, що працюють за кордоном менше року), становили 4.0 млрд. дол. США (на 19.2% більше, ніж у 2010 році). Перекази у формі приватних трансфертів становили 3 млрд. дол. США, збільшившись на 20.4%. У структурі приватних трансфертів майже дві третини (63%) припадає на грошові перекази робітників, які працюють за кордоном більше року, і 36.9% – на інші приватні трансферти. Відзначимо, що поступо зростає частка переказів у формі оплати праці, що за 2011 рік становила 57.3% (у 2008 році – лише 49.0%) [3].

Кількість же власне «заробітчан» оцінюється в близько 1,4-1,8 мільйона, або 7,8% -10% від працездатного населення країни [4].

Важливою частиною цієї проблеми є і гроші, які трудові мігранти перераховують і привозять в Україну. Очевидно, як кількість «заробітчан», так і їх перекази є досить великими, щоб привернути до себе широку увагу суспільства. З іншого боку, слід розуміти масштаб цього явища.

На відміну від таких країн, як Таджикистан, Молдова чи Киргизстан, в яких грошові перекази мігрантів становлять, відповідно, 35%, 23% і 15% ВВП - 1-е, 4-е і 12 місце в світі, в Україні трудова міграція не є одним із стовпів, на яких тримається економіка [4]. Швидше, вона дає додаткові робочі місця жителям депресивних регіонів, для яких не знайшлося місця в столиці та інших більш розвинених частинах країни.

Розподіл грошових переказів за країнами характеризується високим ступенем концентрації: понад 70% переказів здійснювалося із семи країн. Лідером за обсягами грошових потоків в Україну залишилася Росія (рис. 2).

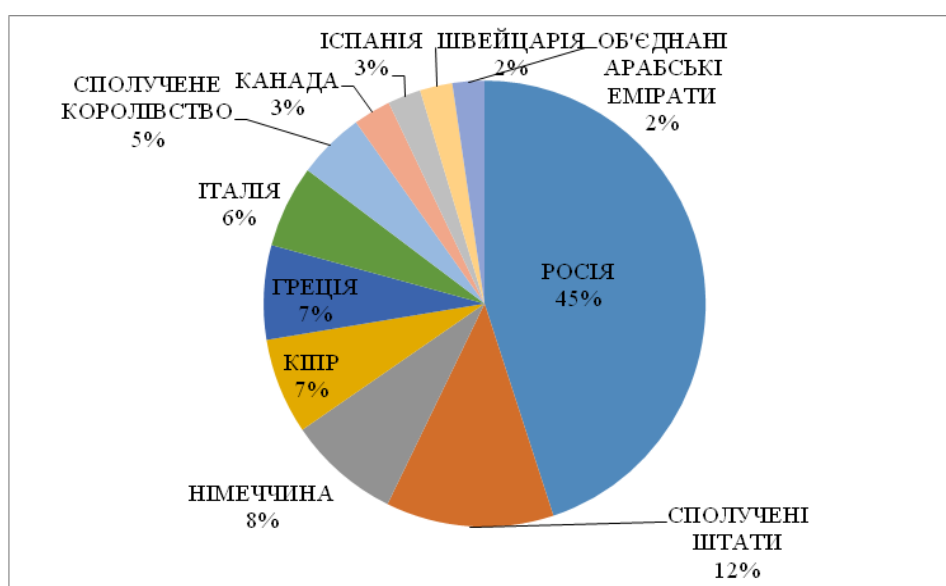

Рис. 2. Географічна структура грошових надходжень в Україну (2012 р.) [3]

Приблизно половина, тобто 600-900 тисяч українських «заробітчан», родом із Західного регіону країни. Це близько 10-15% від тамтешнього економічно активного населення. Ще 300-400 тисяч родом з регіонів Центральної України [2].

Кількість «заробітчан» з Півдня і Сходу України, відповідно, менше - а ще менше воно виявляється, якщо врахувати більшу кількість населення цих частин країни. Хоча, тут також є депресивні регіони - наприклад, кількість трудових мігрантів в Луганській області оцінюється в 15% працездатного населення. Саме вони складають більшу частину українських «заробітчан» в Росії. Такий регіональний розподіл не є чимось дивним. Західно- і центрально-українські регіони в цілому є найменш розвинутою частиною країни. Рівень безробіття в багатьох з них перевищує 10%, що значно перевищує 6-7% характерні для більш розвинених регіонів.

Рівень ВРП (валового регіонального продукту - ВВП області) на душу населення в Донецькій, Харківській або Дніпропетровській областях перевищує цей показник у Тернопільській, Чернівецькій або Закарпатській в два і більше разів. Розрив з найбільшим за ВРП на душу населення регіоном - Києвом - складає майже 7 раз.

Ще один важливий фактор - близькість кордону і налагоджені зарубіжні зв'язки. У таких регіонах, як Буковина або Закарпатті, де населення переважно володіє мовою сусідніх країн, які є більш розвиненими, ніж Україна, і має ті чи інші контакти з місцевими жителями, емігрувати значно легше, ніж у внутрішньо-українських областях.

За даними Міжнародної організації з міграції українські «заробітчани» виступають, в основному в якості низько-кваліфікованої робочої сили. 54% з них працюють у будівельній сфері, 17% - у сфері домашнього нагляду, по 9% - у сільськогосподарському та торговельному секторах, 6% - у промисловості та 5% - в інших галузях. Враховуючи той факт, що трудова міграція відтягує на себе «надлишок» робочої сили, у такому розподілі немає нічого дивного.

Вважаємо також доцільним провести регресійний аналіз впливу грошових надходжень від трудових мігрантів на стан платіжного балансу та ВВП України. Методика регресійного моделювання за визначенням проф. А.П. Голікова[5].

Моделювання проводилося в пакеті Excel і дало змогу отримати наступне рівняння множинної лінійної регресії:

$$GDP=X1(19,3)*X2(-1,052)*X3(0,96) \quad (1)$$

де GDP – ВВП України (номінальний) в млн. дол.;

X1 – грошові надходження (квартальні) за період 2008-2012 рр.;

X2 – рахунок поточних операцій платіжного балансу України;

X3 – рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій платіжного балансу України.

Регресійна статистика $R^2 = 0,869855088$, $F_{\text{стат.}} = 35,64662697$

Найбільшої статистичної значимості набуває показник X1. $P_{\text{стат.}} = 0,0039$.

Таким чином, результатам отриманої моделі можна надати наступну економічну інтерпретацію:

– грошові надходження в Україну (офіційно зареєстровані) позитивно впливають на ріст українського ВВП. Це пояснюється високою статистичною значимістю показника, а також свідчить про значний вплив валютних переказів на зростання ВВП через фонди споживання.

– негативне сальдо поточного рахунку негативно впливає на ріст ВВП. В цьому аспекті грошові надходження підвищують доходи частки громадян, що зумовлює зростання купівельної спроможності і збільшує імпорт в Україну.

Висновки. В умовах поширення процесу глобалізації економіки характерним є транснаціоналізм мігрантів, змістом якого є інтенсифікація трансміграційного процесу у напрямку розвитку та підтримання сімейних, соціальних, економічних, політичних та культурних відносин міжнародних мігрантів незалежно від країни їхнього походження чи перебування; рециркуляція високоосвічених кадрів, що полягає у підвищенні наукового фаху і професійного досвіду мігрантів за кордоном і подальшому добровільному їх поверненні в країну еміграції; транснаціоналізація передачі знань та обміну технологіями за посередництвом міжнародних інтелектуальних центрів мігрантів; набуває розвитку мережева міграція, яка сприяє виникненню соціальних зв'язків, що поєднують країни еміграції та імміграції, приводить до обміну ідеями та соціальним досвідом і робить процес міграції більш регульованим.

Про трудову міграцію в Україні зазвичай говорять в негативному ключі, що створило в суспільстві відповідне ставлення до цього явища. Грошові перекази мігрантів відіграють дуже важливу роль у формуванні платіжного балансу України разом з прямими інвестиціями, обсяги яких становлять єдиний великий неборговий канал надходження валюти в країну. Фактично, «заробітчани» виконують функцію, аналогічну працівникам експортно-орієнтованих підприємств.

Враховуючи хронічний дефіцит торгівлі товарами та послугами, а також хронічний відтік доходів від інвестицій, створений як стабільним припливом прямих інвестицій, так і відтоком українського капіталу в офшори, ця функція дуже важлива.

Українська трудова міграція є індикатором більш глибокої проблеми - нездатність української економіки створити ці самі експортно-орієнтовані підприємства за рахунок внутрішніх або зовнішніх інвестицій. Звичайно, тут велику роль грає фактор негативного бізнес-клімату в країні. Однак переоцінювати його не слід, адже навіть значно більш конкурентоспроможні і дружні бізнесу Східно-Європейські країни мають велику кількість

власних «заробітчан». Можливо це явище буде існувати в країні до тих пір, поки зберігається величезний розрив у доходах між Східною та Західною Європою.

Література:

1. Будкін В.С. Економічна глобалізація [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ В.С. Будкін, А.С. Філіпенко та ін. – К.: Київський університет, 2009. – 543 с. – ISBN 978-966-439-162-4.
2. Ольшевська І.П. Вклад мігрантів в економічний розвиток ЄС// Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: Монографія / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 301–313.
3. Статистика платіжного балансу. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/Statist/index_PB.htm
4. Пелех О.Б., Юськів Б.М. Міжнародна трудова міграція в Чеській Республіці: Монографія. – Рівне: Перспектива, 2006. – 200 с.
5. Голіков А.П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів [Текст]: навчальний посібник для ВНЗ / А.П. Голіков. – 3-тє вид., переробл. і допов. - К.: Знання, 2009. – 222 с. – ISBN 978-966-346-551-7.

В статті розглянуто динаміку трудової міграції з України. Визначено роль грошових надходжень від мігрантів в формування платіжного балансу України та їх вплив на економічне зростання. Досліджено географічну структуру грошових переказів в Україну. Визначено регіональні особливості трудової міграції з України.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, міграційні процеси, демографічна та міграційна ситуація, ринок праці, міграційний тиск, управління міграціями, державна міграційна політика.

РОЛЬ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РОСТЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Уварова И.С., соискатель

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье рассмотрена динамика трудовой миграции из Украины. Определена роль денежных поступлений от мигрантов в формирование платежного баланса Украины и их влияние на экономический рост. Исследована географическая структура денежных переводов в Украину. Определены региональные особенности трудовой миграции из Украины.

Ключевые слова: международная трудовая миграция, миграционные процессы, демографическая и миграционная ситуация, рынок труда, миграционное давление, управления миграциями, государственная миграционная политика.

ROLE OF MIGRANT WORKERS IN ECONOMIC GROWTH OF UKRAINE

Uvarova I., PhD

V.N. Karazin Kharkiv National University

The paper is devoted to the dynamics of labor migration from Ukraine. The role of cash flows from migrants in the Balance of Payments of Ukraine and their impact on economic growth. Studies geographical distribution of remittances to Ukraine. The regional peculiarities of labor migration from Ukraine.

Keywords: international labor migration, migration, demographic and migration situation, labor market, migration pressure, migration management, state migration policy.